

İçtihat Kapısının Kapanmasına Dair Değerlendirme

Merve Gökteş¹

Özet

Bu çalışmada içtihat kavramı açıklanmaya çalışılıp üzerinde yapılan eleştirilere yer verilmiştir. İctihat terimi açıklandıktan sonra bu yolun kapandığını iddia eden alimler ile içtihat kapısının halen açık olduğunu savunan alimlerin görüşleri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İctihat, Müctehit, Joseph Schach, Hallaq, İmam Şafii, Fakih.

I- İctihat Kavramı

İctihat kelime anlamı olarak “çaba sarf etmek, bir şeyi elde edebilmek için olanca gücünü harcamak” anlamında kullanılmaktadır.² İctihat, nassların lafız, mana ve bilinçli boşluklarında gizli şer'i-ameli ahkâmı ortaya çıkarmaya yönelik beşeri çabayı ifade eder. Bu çabayı gösteren kimseye müctehit, hakkında içtihat edilen konuya da müctehedün fih denilir.³

Günümüze kadar birçok âlim içtihat kavramı hakkında birçok farklı tanım ileri sürmüşlerdir. İmam Şafii ile birlikte içtihat teriminin kullanımına yüklediği anlamlar nedeniyle ilerleyen zamanda değişimler yaşayacaktır. İbn Hazm'a göre içtihat, sadece kitap ve sünnetten Allah'ın hükmünü araştırmaktır ki bu da oldukça dar bir anlam ortaya çıkarır.⁴ Bu tanımlardan çıkan ortak sonuç, dini bir konuda şer'i ve ameli ahkâmı ortaya çıkarmak için sarf edilen çaba olarak geçmektedir.⁵ İctihat, nassın alternatifi değil onun açıklanmasının, diğer bir ifadeyle, sabit nasslar ile değişen ve gelişen hayatın problemlerini karşılamının bir yolu olmaktadır.⁶

Uygulamada “dini anlamak ve ameli hayata tatbik etmek” şeklinde özetleyebileceğimiz içtihat iki farklı alanda cereyan etmiştir:

1- Nassların bulunmadığı yerlerde; kıyas, istihsan, maslahat, istishab vb. yollar ile.

---

¹ Türgev Akademi IV. Aşama Öğrencisi. goktaasmerve@gmail.com

² Yusuf Apaydın, “İctihat”, *DİA*, c. XXI, s. 432-445.

³“İctihat”, *DİA*, s.432.

⁴ Hayreddin Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1975, Ankara, s. 17.

⁵ Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, s. 17.

⁶Yunus Apaydın, *İslâm Hukukuna Giriş*, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, Eskişehir, 2010, s. 131.

2- Nassların bulunduğu zaman ve mekâna; onları anlamak sözlerin niyet ve manalarını tayin etmek usul ve yolları ile.⁷

İçtihadın ortaya çıkışına baktığımızda Hz. Peygamber döneminde içtihat kavramının daha farklı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Değişen tanımlar ile beraber mezheplerin oluşum aşamasından sonraki devirden itibaren artık günümüzde kabul edilen anlamında icma yapıldığı söylenebilir. Mevcut içtihat kavramının ortaya çıkması III. yüzyıl sonu IV. yüzyıl başı gibi ortaya çıkmıştır. İmam Şafii'nin sünnet ve kıyasa vurgu yaparak geliştirmiş olduğu fıkıh metodolojisi içtihat faaliyeti açısından genel bir sistematik öneme sahiptir.⁸

Müçtehit olabilmek için bazı özelliklere sahip olmak gerekir. Özellikle İslâm hukukunun kaynaklarına iyi derecede hakim olma ve bu kaynaklardan hüküm çıkaracak usulü bilme, Arapça dilini sağlam bir seviyede bilme aranan özellikler arasında sayılabilir. İctihat yapacak kişinin gerçek bir fakih olması gerekmektedir. Ayetlerin lafız ve manalarının yanında nüzul sebeplerini bilinmesi, nasih-mensuh gibi önemli konularda bilgi sahibi olunması müçtehitte aranan önemli özelliklerdir. Dört mezhebin kurucu imamları Ebu Hanife, İmam Malik, Ahmet b. Hanbel ve İmam Şafii, gerekli alanlarda sistematik bir şekilde düzenlemeler yapıp içtihat konusunda önemli usul yolları oluşturmuşlardır. Dini her konuda içtihat yapmaları nedeni ile mutlak müçtehit olarak nitelendirilmişlerdir. Bu dört imamdan sonra dinin belirli alanlarında içtihat yapan müçtehitler de olmuştur, bunlar mukayyet müçtehit olarak adlandırılır. İmam Muhammed, Ebu Yusuf mukayyet müçtehitlere örnek olarak gösterilen isimlerdir.⁹

Mezheplerin sistematikleşmesi ile içtihat yapım metotları belirlenmiş bu doğrultuda ilerlemiştir. Özellikle içtihat yapacak âlimlerin şer'i ve ameli hükümlerde yeterli bilgiye sahip olmaları, dili iyi kullanmaları, hafızalarının sağlam olması nedeni ile güvenilir olmaları yapılan içtihatların uygulanması noktasında büyük öneme sahiptir. Sonraki devirlerde yapılacak veya yapılmaya teşebbüste bulunulacak içtihat çalışmaları, bu hususta eleştirileri üzerine toplamıştır. İctihat yapma ehliyetine sahip müçtehitlerin yetişmemesi, içtihat kapısının kapanmasında ileri süren bir gerekçedir.

---

⁷ Karaman, İslam Hukukunda İctihat s. 22.

⁸ Karaman, İslam Hukukunda İctihat - "İctihat", DİA maddesi, s. 432-445.

⁹ Yusuf Apaydın, "İctihat", DİA, c. XXI, s. 432-445 - Yunus Apaydın, *İslâm Hukukuna Giriş*, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, Eskişehir, 2010, s.

II- İctihat Kapısının Kapanması

İctihat kapısının kapanması şeklinde tabir edilen mevzu Joseph Schacht'ın tespitine göre, icthah yapma konusunda bir kısıtlama yokken III. yy. ortaları - IV. yy. tarihlerinden itibaren icthah ehliyetine sahip kişiler tarafından yapılması gerektiği düşüncesi yaygınlaşmıştır. Bu düşüncenin sonucu olarak da sadece ilk müctehitlerin bu ehliyete sahip olduğu bu tarihten sonra gelen fakihlerin bir önceki icthahları yorumlamak ile yetindiği şeklindedir.¹⁰

İctihat kapısının kapandığını ileri süren kişilerin öne sürmüş olduğu argümanlardan biri, yapılan icthahların bir önceki müctehitlerin çalışmalarını taklit edilmeye başlanmasıdır. İbn Hazm'ın tespitine göre, yaklaşık II. yüzyılın ortalarında başlayan taklit, III. yüzyılın başından itibaren yaygınlaşmış ve artık neredeyse tamamen mezhep imamaları taklit edilmeye başlanmıştır.¹¹ İctihadın yanı sıra aynı amaç için kullanılan rey, kıyas, istihsan gibi İslâm hukuku kaynakları da icthadın geri planda kalmasına neden olmuştur.¹²

Başka bir görüş ise, icthah yapacak kişilerin usul bilgisinin yetersiz olması düşüncesi ile dine herhangi bir zarar verilmesini engellemek istenmesidir. Mutlak icthah için bu görüşlerin doğruluğu kabul edilebilir olsa da mukayyet icthah için aynı şey söylenemeyecektir. Toplumun zamanla değişmesi, bilimde yeni gelişmelerin ortaya çıkması, akla ilk olarak bu yeni gelişmelerin dindeki hükmünün ne olduğunu getirecektir. Mukayyet müctehit gibi kendisini yetiştirmiş fıkıh usulüne, İslâm hukukunun kaynaklarına hakim olan alimler tarafından bu soru işaretlerini giderici hükümler verilmesi toplumsal bir beklentidir.

III- Görüşler

İctihat kapısının kapanması meselesi oryantalistler tarafından da üzerinde çalışma yapılmış bir alandır. Başta Joseph Schacht olmak üzere farklı oryantalistler de bu konuda araştırmalar yapmıştır. Schacht, İslâm hukuku üzerine önemli çalışmalara imza atarak icthah kapısının kapanmasının İslâm hukukunun oluşum aşamasından sonraki zamanda

---

¹⁰ “İctihat”, *DİA*, ¹⁰Kamil Yelek, “İctihat Kapısının Kapalılığıyla İlgili Söylemler: Joseph Schacht ve Wael b. Hallaq Örneği”, *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Samsun 2016, Sayı: 2, s.77

¹¹İctihat, *DİA*, s. 443.

¹² Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, s. 169-191.

gerçekleştiğini söylemektedir. Özellikle mezheplerin oluşması ile birlikte bir bütün haline gelen İslâm hukukunda kimlerin içtihat edeceği meselesi üzerinde durup büyük âlimlerden sonra gerekli vasıflarda fakihlerin yetişemeyeceğini söylemiştir. Bunun özellikle İmam Şafii ile başladığını ve içtihat teriminin kıyasa doğru bir kayma yaşadığını savunmaktadır. Zamanla özgür hareketler ile yapılan çalışmaların yerini taklide bıraktığını belirtmiştir.¹³ Kısaca özetlemek gerekirse, Schacht IV. yüzyıldan itibaren içtihat kapısının kapandığını, İslam hukukunun erken devirlerde teşekkülünü tamamladıktan sonra asırlarca değişmeden devam ettiğini, hukukun değişmez katı kurallar bütününe dönüştüğünü ve bu durumun teori-pratik gerilimini ortaya çıkardığını iddia etmektedir.¹⁴

Gazzâlî'ye göre mutlak (sınırsız) ve mukayyet (sınırlı) olarak bilinen iki çeşit müçtehit vardır. Mukayyet müçtehidin faaliyet alanı kendi mezhebinin sınırları içinde kalır. Gazzâlî önceki mezhep kurucularının öldüğü ve yerlerinin doldurulamayacağı gerçeğini kabul ettiği ve tecdîd görevi mukallit olmayan üstün yetenekli bir fakihi gerektirdiği için, mezhepte müçtehitlerin varlığını kabul ettiği ve bilhassa kendisini Şafî mezhebinde bir müçtehit olarak gördüğü kesin olarak söylenebilir.¹⁵ Gazali, devlet idarecilerinin içtihadı olumsuz etkilediğini ve bundan dolayı gerilediğini söylüyor. Yönetimi kontrol altında tutmak amacıyla alimlere başvuru yapılarak fetva istenmesi, toplumdaki her olay için görüşler yayımlanması hatta bu görüşlerin birbirini ilga etmesi o devirde yaşanan normal olaylardandı. Bu duruma son vermek amacı ile içtihat yapımında ve genel olarak mezheplere sıkı sıkıya bağlılığın gerekli olduğunu söyleyerek toplumda her konuda sıklıkla başıboş içtihat yapımının önüne geçilmeye çalışıldı.¹⁶ Gazali'nin içtihat yapımında getirmiş olduğu şartların sebebi keyfi gerekli araştırmayı yapmadan hüküm koymanın önüne geçmek istemesindedir.¹⁷

Uzun yıllar Schacht'ın bu görüşleri oryantalistler tarafından kabul görmüştür, ancak Wael b. Hallaq yayınlamış olduğu "*Was the gate of ijtihad closed?*" makale ile içtihat

---

¹³Kamil Yelek, "İçtihat Kapısının Kapalılığıyla İlgili Söylemler: Joseph Schacht ve Wael b. Hallaq Örneği", İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Samsun 2016, Sayı: 2, s.77; Murteza Bedir, "Joseph Schacht", DİA, c. XXXVI, s. 223-226.

¹⁴ "İçtihat", DİA- Yelek, "İçtihat Kapısı"- Talip Türkan, "Joseph Schacht ve İslam Hukuku", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2004, sy. 4, s. 63-74.

¹⁵ Weal B. Hallaq, "İçtihat kapısı kapandı mı?", ?" (trc. Kamil Yelek- Enes Eryılmaz). *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2017, sy. 29, s. 479.

¹⁶ Taha Cabir Alvâni, " Fıkıhta Kriz ve İctihad Metodolojisi" İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 4, Nisan 2006, s. 126.

¹⁷ Mustafa Türkan, "İctihadda Hata-İsabet Tartışmalarında Gazali'nin Görüşlerinin Tahlili", Pamukkale Üniversitesi, (tez), s. 368-379.

kapısının kapanmadığını bilimsel olarak ortaya koymuştur.¹⁸ İctihat edecek fakihlerin neredeyse her zaman mevcut olduğunu, mezheplerin ortaya çıkmasından sonra fûrû' fıkıh geliştirmede icthadın kullanıldığını, V. yüzyıla kadar icthad kapısının kapalı olduğuna dair herhangi bir söylemin olmadığını, icthad kapısının kapanması ile müçtehitlerin fiilen neslinin tükenmesine dair tartışmaların fakihlerin icmasına mani olduğu gibi gerekçeleri makalesinde savunmuştur. İslâm hukukunu gerçek manasına ulaşma yolunun fakihlerin eserlerinin kronolojik olarak okunması ile mümkün olduğunu ifade etmiştir.¹⁹ İslam tarihi boyunca fıkıh usulünün temel amacının icthad olduğu, bunun kaldırıldığına dair herhangi bir işaretin olmadığı açık bir şekilde görülecektir. İctihadın sadece müçtehitlerin onu yerine getirmede zaafa düştüklerinde ya da müçtehitlerin soyu tükendiğinde yok olabileceğini savunuyor. Ona göre bilge fakihlerin olmaması veya neslinin tükenmesi icthad kapısının kapanmasının yegâne sebebini oluşturur.²⁰

IV- Sonuç

Zaman içinde değişen ve gelişen toplumda, ortaya çıkmış yeni şeyler için uyarlanmış bir hükme ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır. Bundan dolayı icthad yapımında ilmi ve dini yönden yeterli niteliklere sahip müçtehitlerin sorunlara çözüm bulması gerekir. Mutlak icthad için kapının kapanmış olduğu nasıl bir gerçek ise mukayyet icthad için de icthad kapısının sonuna kadar açık olduğu aynı o şekilde gerçektir.

---

¹⁸ Kamil Yelek, "İctihat Kapısının", s. 79.

¹⁹ Hallaq, Wael b. "İctihat Kapısı Kapandı mı?" (trc. Kamil Yelek- Enes Eryılmaz). *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2017, sy. 29, s. 457-503.

²⁰ Hallaq, "İctihat kapısı kapandı mı?", s. 483.

Kaynakça

- Alvâni, Taha Cabir. “ Fıkıhta Kriz ve İctihad Metodolojisi” . *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, Nisan 2006, s. 123-140.
- Apaydın, Yunus. *İslâm Hukukuna Giriş*. Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı, Eskişehir, 2010.
- Apaydın, Yusuf. “İctihat”, *DİA*, c. XXI, s. 432-445.
- Ayengin, Tevhit. “Hukuki Dinamizm ve İctihatta İisabet Tartışmaları”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, Kış 2013, y. 13, sy. 3, s.140-158.
- Bedir, Murteza. “Joseph Schacht”, *DİA*, c. XXXVI, s. 223-226.
- Beşer, Faruk. “Sosyal Değişme ve İctihat”. Çağımızda sosyal değişme ve İslam 2002 yılı kutlu olsun programı sempozyum tebliği, sy 301-319.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “İslam Hukukunda İctihat ve İctihat Metodları”. *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları*, Şubat 2018, sy. 1, s. 99-111.
- Hallaq, Wael b. “İctihat Kapısı Kapandı mı?” (trc. Kamil Yelek- Enes Eryılmaz). *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2017, sy. 29, s. 457-503.
- Karaman, Hayreddin. *İslam Hukukunda İctihat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1975, Ankara
- Kılıç, Muhammed Tayyib. “Fıkıh Tarihinin İctihat Merkezli Yazılması Problemi”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD)*, sy. 27, 2016, s. 127-143.
- Türcan, Talip. “Joseph Schacht ve İslam Hukuku”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2004, sy. 4, s. 63-74.
- Türkan, Mustafa. “İctihadda Hata-İisabet Tartışmalarında Gazali'nin Görüşlerinin Tahlili”. Pamukkale Üniversitesi, (tez), s. 368-379.
- Yelek, Kamil. “İctihat Kapısının Kapalılığıyla İlgili Söylemler: Joseph Schacht ve Wael b. Hallaq Örneği”. *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Samsun 2016, Sayı: 2, s. 71-88.

Hz. Ömer'in İctihadlarının Günümüz Hukuk Sistemine Etkileri

Hatice Büşra Sarı¹

Özet

Hz. Ömer bir halife ve devlet adamı olarak çeşitli içtihadlarda bulunmuştur. Bu içtihadlar günümüz hukuk sistemine yön vermiştir. Hz. Ömer günümüzde uygulaması olan hukukun zemini sayılabilecek meselelerde içtihadlarda bulunmuş, halifelik döneminde ilk olma niteliği taşıyan uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Bu uygulamaları yaparken ulemanın görüşünü almış ve her konuda olduğu gibi hukuk alanında da istişareye önem vermiştir. Hz. Ömer'in içtihadları gelecekte oluşacak olan hukuk sistemi için önemli olmakla birlikte fıkıh ilminin temel esas ve ilkelerine de kaynaklık etmektedir.

Anahtar Kavramlar: Hz. Ömer, içtihad, istişare, fıkıh, kamu düzeni, hukuk, yasama, yargılama hukuku.

Hz. Ömer dönemi, sahabe döneminin İslâm hukuku açısından en hareketli dönemidir. Bu dönemde fetihler gerçekleşmiş, İslâm toprakları genişlemiştir. Bununla birlikte farklı kültürlere mensup toplumların Müslüman olduktan sonra farklı meselelerin ve sorunların meydana gelmesi sebebiyle birçok hukukî konu gündeme gelmiştir. Hz. Ömer bu problemlere ciddiyetle eğilmiş ve hukukî çözümler getirmeye çalışmıştır. Hz. Ömer'in içtihad ve tasarrufları incelendiğinde bir devlet başkanı ve hukukçu olarak yapmış olduğu içtihad ve tasarrufların merkezinde maslahat ilkesinin bulunduğu, bu kavram ile ilişkili fikhî ilke ve esaslara dayandığı görülmektedir. Buna göre kamu düzeni ve yararının korunması amacıyla faydanın elde edilmesi ve zararın giderilmesini ifade eden maslahat, yine zararın önlenmesi veya giderilmesi gayesiyle kötülüğe götüren araçların yasaklanmasını ifade eden "Sedd-i Zera'i"² prensibi Hz. Ömer'in içtihadları kaynaklıdır. Ayrıca Nass'daki hükmün uygulanması için gerekli olan sebep ve şartların bulunmamasından dolayı hükmün geçici olarak askıya alınması esası, İslâm hukukunda devlet başkanının mubahta emretme ve yasaklama şeklinde tasarrufta bulunma hak ve yetkisine sahip olması prensipleri Hz. Ömer'in uygulamalarındaki temel ilke ve esaslardandır.

¹ Türgev Akademi III. Aşama Öğrencisi

² Şer'an sakıncalı sonuçlara götürmesi kesin veya kuvvetle muhtemel olduğunda mubah fiillerin yasaklanması anlamında fıkıh usulü terimi; özellikle Mâlikî usulünde edille-i şer'iyeden biri.

Hiz. Ömer, Hiz. Peygamber'den itibaren yürürlükte olan uygulamalardan farklı olarak ve tasarruf yapılmayan alanlarla ilgili içtihadlar yapmıştır. Hiz. Ömer'in içtihadlarının hukuk sistemine olan etkilerini değerlendirirken özel hukuk ve kamu hukuku ayırımına giderek ifade etmek günümüz hukuk sistemi ile karşılaştırma yapma açısından kolaylık sağlayacaktır. Hiz. Ömer'in içtihadlarını kamu hukuku alanına göre sınıflandırırsak bunu örneklerle izah edebiliriz. Hiz. Ömer'in Müellefe-i Kulûba zekât fonundan pay verilmesinin yasaklaması, fethedilen Irak-Suriye-Mısır topraklarını savaşa katılan askerler arasında bölüştürmeyip vergi yükümlüsü eski sahiplerine bırakması, kıtlık yıllarında hırsızlık suçuna hadd³ cezasını uygulamaması onun kamu hukuku kapsamında değerlendirilen içtihadlarındandır.⁴

Bu örneklere bakarak değerlendirme yaptığımızda Hiz. Ömer'in içtihadlarını uygularken kamu yararını gözettiğini, toplumsal faydaya önem verdiğini ve ıztırar halini göz önüne alarak tasarrufta bulunduğunu söyleyebiliriz. Nitekim kıtlık yıllarında ıztırar hali ve şüphe gerekçesiyle hırsızlık yapanlara hadd cezası uygulanmamıştır. Uygulamalarında yasama ruhuna aykırı bir tutum izlememeye özen gösterdiği de görülmektedir. ıztırar hallerinde hadleri uygulamaması, bilmemeyi mazeret olarak görmesi, sanığın şüpheden yararlanması ilkelerine son derece riayet etmesi bu konudaki önemli noktalardan bir kaçıdır.

Özel hukuk bakımından ise Ehl-i Kitap kadınlarla evlenmeyi yasaklaması, bir kimsenin eşinin kaybolmasının üzerinden dört sene geçtikten sonra başkası ile evlenmesinin cevazına hükmetmesi, bir anda verilen üç talak geçerli kılması gibi içtihad ve tasarrufları sayılabilir.⁵ Bu içtihadlar, kişiler arasındaki sorunları çözüme kavuşturmak ve toplumsal hayatın akışını sağlamak amacıyla İslâm hukuk kuralları bünyesinde uygulanmıştır. Hiz. Ömer, bu kararları gerek istişare yöntemiyle gerekse geçmiş uygulamaları göz önüne alarak vermiştir. Bu konulardaki uygulamalar çeşitlilik kazansa dahi yine temelde buradaki esaslara dayanılarak günümüz hukuk sistemlerinde ve İslam hukuk sisteminde değişimlere uğrayarak yerini almıştır.

Hiz. Ömer bir devlet adamı olarak sözü dinlenip otorite kabul edilse dahi sahabe onun içtihad ve uygulamalarını kayıtsız-şartsız onaylamamış, yanlış ve hatalı

---

³ El kesme cezası.

⁴ Saffet Köse, *Hiz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 7, Nisan 2006, s. 13-50.

⁵ İbrahim Yılmaz, *Kamu Otoritesinin Mubahı Sınırlandırması Bağlamında Müellefe-i Kulûba Zekât Fonundan Pay Verilmesi ile İlgili Hiz. Ömer'in Uygulaması*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 31, 2018, s. 231-261.

buldukları durumlarda ona karşı çıkmışlar ve kendi fikir ve görüşlerini ileri sürmüşlerdir. Hz. Ömer ise verdiği kararların doğru olmadığını görünce derhal hükmünü geri almıştır. Hz. Ömer hatasını fark ettikten sonra bunu düzeltmeyi her zaman bilmiş, valilere de daima bunu öğütlemiştir. Ebu Musa el-Eşari'ye gönderdiği mektup da bunun bir kanıtı niteliğindedir.

Hz. Ömer'in Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye gönderdiği "Risâletü'l-Kazâ" adlı mektup yargılama hukukunun belli başlı ilkelerini bünyesinde barındırmaktadır. Mektupta değindiği konular arasında yargılama hukuku ve hâkimlik müessesesine yönelik ifadeler yer almaktadır. Mektubu inceleyerek yargılama hukukuna ve fıkıh ilmine ilişkin meselelerde nasıl kaynaklık teşkil ettiğini görebiliriz.

Hz. Ömer mektubunda yargılamayı sağlam bir farz ve uyulması gereken bir sünnet olduğunu söyleyerek de Hz. Peygamber'e isnad etmiş olup valiye hitaben önüne bir dâva getirildiğinde onu iyice anlamasını ve haklı olan tarafa hakkını vermesini emretmiştir. Ayrıca uygulanması mümkün olabilecek şekilde hüküm verilmesinin faydalı olacağını ifade etmiştir.

Duruşmada taraflara verilen yer konusunda ve hâkimin duruşma sırasındaki bakışlarında dahi adil olunması gerektiğini belirtmiştir. Bu ifadelerden Hz. Ömer'in adalete ne kadar önem verdiğini ve adil bir yargılama hukuku sistemi oluşturmaya çalıştığı açıkça görülmektedir.

Mektupta Usul Hukuku açısından ispat biçimlerine kaynaklık edecek nitelikte ifadeler de yer almaktadır. İspat yükünün kime ait olduğuna ve delil çeşitlerinden olan yemini kimin edeceğine de yine mektupta yer vermiştir. İspat sürelerine de ayrıca değinmiştir ve mektubunda makul bir sürede delilin getirilebileceğini ifade etmiştir. Usul hukuku açısından değerlendirdiğimizde sulh yapılıma hallerine kaynaklık edecek ifadeler de yer verdiğini de ayrıca görmekteyiz.

Hz. Ömer ayrıca günümüzdeki hukuk sisteminde de uygulaması olan yaşanan uyuşmazlık hakkında hüküm yok ise emsal kararları göz önüne alarak hüküm verilmesi gerektiğini ve bunları kıyas yöntemi ile karara bağlamasını valiye tembihlemiştir.

Şahitlerin, şahit olması bakımında niteliklerine ve akrabalık ilişkileri bakımından getirilen sınırlamalara da mektubunda yer vermiştir. Aynı esaslar hukuk ölçütlerinde temel olma özelliği taşımaktadır. Kişilerin özel durumlarının değerlendirilmeye alındığını, insanların duygu ve düşünce dünyalarının bu bağlamda

adil hukukun uygulanmasına mani olabileceği ihtimaline dayanarak önlemler alındığını görmekteyiz.

Hz. Ömer mektubunda hâkimlerin davranışlarının nasıl olması gerektiğini de ayrıca açıklamıştır. Buna göre Hz. Ömer hak arama yerlerinde yani mahkemelerde hâkimlerin kızmamasını, sesini yükseltmemesini öğütlemiştir.

Burada görülüyor ki Hz. Ömer'in dönemin valisine gönderdiği mektup sonraki dönem İslâm hukukçularının başvurabileceği temel bir kaynak niteliğindedir. Yargılama hukukunun esaslarını içeren mektupta özellikle değinilen ilkelere birisinin de tarafsızlığın önemi olduğu görülmektedir. Buna göre hâkim ve hukukçular taraflara adaletli bir şekilde muamele etmelidir. Ayrıca Hz. Ömer, verilen karardan sonra hâkimlerin veya hukuku uygulayacak kişilerin kendilerinin hata ettiğini düşünüp bundan emin olursa kararlarından dönmeleri gerektiğini de belirtmiştir. Nitekim Hz. Ömer'de karşısına gelen vakalarda hata yaptığı söylendiğinde hatasını telafi etmesini bilmiştir.

İslâm Hukukuna göre yargılama sırasında hâkimin uyması gereken kurallar; yargıda istikrarı sağlamaya, hâkimi adaletsizlik yapmaktan ve taraf tutmaktan alıkoymaya, ona zulmü ortadan kaldırmanın ve adaleti en iyi şekilde dağıtmanın yolunu göstermeye yöneliktir. Bunların birçoğuna Hz. Ömer'in Ebû Mûsâ el-Eş'ari'ye yazdığı mektup kaynaklık etmiştir. Bu mektupta Kur'ân ve Sünnetin getirdiği yargılamaya ilişkin esaslar itinalı bir biçimde özetlenmiştir.

Yine bir kamu hukuku alanı olan ceza hukukuna göre birçok esas ve ilkenin Hz. Ömer döneminde açıklığa kavuşturulduğu ve bu ilkelere göre uygulamalarda bulunulduğu görülmektedir. Örneğin İslâm hukukunda suçta iştirakle ilgili hükümlerin ilk uygulayıcısı Hz. Ömer'dir. Ceza hukukunda iştirak bir suçu işlemek adına birden fazla kişinin kasten birleşmesi olarak ifade edilir. Suçu iştirakle işleme konusundaki vaka Hz. Ömer zamanında bir bölgede gerçekleşmiştir. Hz. Ömer zamanında birden fazla kişiyle zina eden kadın ile birlikte zina ettiği kişiler, kadının üvey oğlunu öldürmeye karar verirler ve onu kuyuya atarlar. Bu durum anlaşıldıktan sonra o zamanın valisi durumu Hz. Ömer'e izah eder ve o bu durumda Hz. Ömer her birine

kıyas cezasının uygulanması gerektiğini söyler.⁶ Ceza hukukunda da suça iştirak edenler aynı cezadan dolayı hükmolunur.

Müessir fiillerde suçların içtimasına dair ise Hz. Ömer'in yine ilk ve orijinal bir içtihadı bulunmaktadır. Bu içtihad fikhî mezheplerin hemen tamamı tarafından benimsenmiştir. Bu konudaki uygulamaya göre Hz. Ömer, kafasına vurmuş olduğu taşla mağdurun akıl, duyma, konuşma ve cinsel fonksiyonlarını kaybetmesine neden olan faili, dört tam diyet ödemeye mahkûm etmiştir.⁷ Bu hüküm ceza hukukunda içtima hükümleri gereğince uygulanmaktadır.

Hz. Ömer'e ait ilk ve orijinal uygulamalardan bir diğeri de taksirli olarak kendi üzerinde fiil uygulayan şahıs hakkında verdiği hükümdür. Söz konusu olayda Hz. Ömer, kendi gözünü hata yoluyla çıkararak şahsın gözünün diyetine hükmetmiştir. Rivayete göre bir şahsın sopayla iş görmesi sonucu sopa parçalanmış, bu parçalardan biri gözüne saplanmış ve gözünü kör etmiştir. Meselenin kendisine intikali üzerine Hz. Ömer, bu kişinin, bir kimseye yönelik bir ihlalde bulunmadığını, yanlışlıkla kendi gözünün çıkmasına sebep olan bu şahsın gözünün diyetinin ödenmesini emretmiştir.⁸

Hz. Ömer'in dikkat çeken diğeri bir uygulaması da diyet miktarlarının günün şartlarına uygun olarak kıymetlendirmesi ile ilgilidir. Diyet miktarı, Hz. Peygamber'in hadislerinde yüz deve olarak geçmektedir. Devenin, diyetle asıl olduğu konusunda görüş birliği vardır. Yine Hz. Peygamber'in hadislerinde altın, gümüş, sığır, koyun ve elbisenin de diyet olarak ödenecek kalemlerden sayıldığı görülmektedir. Deve fiyatlarının yükselmesi sebebiyle Hz. Ömer, deveyi parayla kıymetlendirmiştir. Bu kıymetlendirmede Hz. Ömer, her bölge halkının kendi bölgesinde yaygın olarak tedavül edilen eşyadan, meselâ Mısır ve Suriyelilerin altından, Iraklıların gümüştan diyet vermesi gerektiğine hükmetmiştir.⁹

Hz. Ömer bazı zina suçlarında ise faillere ceza uygulamamıştır. Bunun temelinde ıztırar hali ve kanunu bilmeme gibi gerekçelerinin yattığı görülmektedir. Iztırar hali ve kanunu bilmeme cezai sorumluluğu kaldıran nedenlerden ve hukuka uygunluk hallerindedir.

---

⁶ Sabri Erturhan, *Hz. Ömer'in Ceza Hukukuna Dair Bazı Uygulamaları*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu Cilt 3, Sivas, 2018, s.145.

⁷ Sabri Erturhan, *Hz. Ömer'in Ceza Hukukuna Dair Bazı Uygulamaları*, s.145.

⁸ Sabri Erturhan, *a.g.e.*

⁹ Sabri Erturhan, *a.g.e.*

Sarhoş olma, içki ve türevlerini tüketme konusunda ise tam olarak belli bir ceza bulunmamaktaydı. Genelde sayısı belli olmamakla birlikte, hurma dalı veya elbise ile vurulma cezaları verilmekteydi. Hatta Hz. Peygamber'in hiç cezalandırmadığı sarhoşluk vakaları bile bulunmaktaydı. Ancak bu vakalar artmaya başladığı için Hâlid b. Velîd, Hz. Ömer'e mektup yazmış ve bunun üzerine Hz. Ömer, bu suçun cezasının belirlenmesi için ashabın müçtehitleriyle istişare etme gereği duymuştur. Çoğunluğun görüşü üzerine ceza seksen kırbaç olarak belirlenmiştir.

Sonuç

Bu açıklamalar neticesinde Hz. Ömer'in içtihadlarının maslahat temelli olarak gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Fıkıh ilminin temeline ve esaslarına uygun olarak uygulamalarda bulunun Hz. Ömer aynı zamanda istişareye de önem vermiştir. Bir vaka önüne geldiğinde Kur'an ve Sünnete uygun olarak hüküm vermeye çalışmış, bu konuda yanındaki sahabeden de yardım almıştır. Hz. Ömer dönemin ve durumun şartlarına göre vakaları değerlendirmiş, buna göre hüküm vermiş ve buna göre hüküm verilmesini öğütlemiştir. Hz. Ömer'in uygulamaları günümüzdeki hukuk sisteminin şekillenmesine sebep olmuştur. İslam hukuku açısından en makul ve akla yatkın uygulamaların bu dönemde yapıldığı görülmektedir. Hukuk sistematığı bakımından ise ilk ve orijinal uygulamaların Hz. Ömer döneminde yapıldığı örneklerle belirtilmiştir. Bu uygulamaların günümüz hukuk sistemine kaynaklık teşkil etmesi adaletin temini için gösterilen çabadan kaynaklandığını da belirtebiliriz. Bu açıklamalara göre Hz. Ömer adil bir devlet adamı olarak daima adaletin temini için çalışmış bu çalışmalarını İslâm'ın lehine sonuçlanması gayesiyle hareket etmiştir.

Kaynakça

Arı, Abdüsselam, “Hz. Ömer’in Ebu Musa el-Eşa’ri’ye Gönderdiği Mektubun Yargılama Hukuku Açısından Analizi” *İslâm Hukuk Araştırmaları Dergisi*, sy.2, s.85-99, Konya 2003

Balcı, İsrail, “Diplomat ve Devlet Adamı Yönüyle Hz. Ömer”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 16 Samsun 2004

Cide, Ömer, “Hz. Ömer’in Yönetim İlkeleri”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017/2, cilt.4, sayı.7, s.141-157

Çil, Halit, “Liderlik Teorilerine Göre Hz. Ömer’in Liderliği”, *İnsan Bilimleri ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2012, c.I, sy.4.

Erten, Hayri, “Hz. Ömer Döneminde Toplumsal Değişme”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.6, Konya 1996.

Erturhan, Sabri. “Hz. Ömer’in Ceza Hukukuna Dair Bazı Uygulamaları” Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu Cilt 3, *Sivas*, 2018, s.145.

Fidan, Yılmaz. “Hz. Ömer'in Rısâletü'l-Kazâ Adlı Mektubundan Hareketle İslâm Yargılama Hukuk Sistemi ve Hâkimlik Mesleğine İlişkin Etik İlkelerin Tespiti” Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu Cilt 3, *Sivas*, 2018, s.173.

Köse, Saffet. “Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi” *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2016, sy. 7, s. 13-50.

Yaman, Ahmet. “Bir Kavram Olarak Fıkıh Kaideleri ya da İslâm Hukukunun Genel İlkeleri” Marife, yıl.1, sayı.1, s.49-75.

Yılmaz, İbrahim. “Kamu Otoritesinin Mubahı Sınırlandırması Bağlamında Müellefe-i Kulûba Zekât Fonundan Pay Verilmesi ile İlgili Hz. Ömer'in Uygulaması” *Sivas, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2018, s. 231-261.

İslâm'ı Anlamada Sünnetin Rehberliği Ve Hz. Peygamber'in Tasarruflarının Bağlayıcılığı

Beyza Nur EROL¹

Özet: Bu çalışma, Hz. Peygamber'in sünnetine karşı doğru bakış açısını vermek ve Müslüman hayatındaki yerini tekrar hatırlatmak maksadıyla yapılmış olup bununla ilgili genel bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda, İslâm dinini hakkıyla anlayıp yaşamada Kur'ân-ı Kerîm'in tek başına yeterli olmadığını, sünnetin Kur'ân'dan sonra ikinci temel kaynak olduğunu ve Kur'ân'ın doğru anlaşılması yönünden tamamlayıcı bir niteliğe sahip olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Tüm bunlar Kur'ân'dan âyetlerle teyîd edilip sünnetin Müslüman yaşantısındaki yeri ve kıymetinin değiştirilmez bir gerçek olduğu beyan edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber'in Tasarrufları, Sünnet'in Mahiyeti, İslâm'da Sünnet ve bağlayıcılığı.

Günümüzde Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışları hakkında birçok görüş ortaya konulmakta ve bu şekilde İslam Ümmet'ine her haliyle en güzel örnek olarak bildirilen Hz. Peygamber'in sünneti üzerinde tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Tüm bu tartışmalar çerçevesinde ise Müslümanlar fikir ayrılığına düşerek sünneti inkâr eder hatta Kur'ân'ın bizzat Allah Rasûl'üne yönlendirmesine rağmen yine de sadece Kur'ân bize yeter diyerek Müslümanın hayatında özellikle de ibadetlerinde yadsınamaz bir yeri olan sünneti ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar. Biz de bu çalışma ile sünnetin doğru anlaşılması ve Müslüman hayatındaki yerini bir kez daha hatırlatmayı amaçlamaktayız.

Sünnet'in İslâm'daki yeri ve işlevini anlayabilmek için öncelikle İslamiyet'in ilk ve ana kaynağı olan Kur'ân- Kerîm'in nasıl bir kitap olduğu ve hangi amaç üzere indirildiğini idrâk etmek gerekmektedir. Nitekim Kur'ân akıl ve irâde sahibi olması hasebiyle insanların kulluk görevini yerine getirip dünya ve ahiret saadetine ulaşmaları için gönderilmiş bir kitaptır. Aynı zamanda Kur'ân, Allah'ın kullarıyla arasındaki bağı oluşturmakta ve onların maslahatını gözeterek imtihan edilmek üzere gönderildikleri dünyada emân ve nizam üzere yaşayabilmenin keyfiyetini bildiren kılavuz olmaktadır. Lakin bu kılavuz insanlara yapılması ve yapılmaması gereken şeyleri bildirirken madde madde söylemeyip aksine indirildiği coğrafyanın öne çıkan özelliklerine uygun olarak ve onlardan üstün seviyede bir edebî dil ile insanın ruhuna tesîr ederek Allah'ın murâdını aktarmaktadır.

---

¹ Türgev Akademi III. Aşama Öğrencisi

Kur'ân'ın en belirgin özelliği eşsiz bir üslûba sahip olmasıdır. Nitekim indirildiği coğrafya edebiyâtı ile ün salmıştır fakat buna rağmen Kur'ân'ın dili ve üslûbu ortamına göre farkını ortaya koymuş ve çok üst seviyede kendini göstermiştir. Öyle ki Araplar'ın günlük hayatta kullanmış olduğu lafızlar karşılına yeni anlamlar ile gelmiştir.² Bu da Kur'ân'ın beyânı ve en doğru şekilde yaşanması konusunda Hz. Peygamber'in konumunu öne çıkarmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere İslâm'ın pratik hayata yansımalarının sünnet olmadan gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir.³ Bir şeyi savunup muhafaza edebilmek için o şeyin hakikat ve mahiyetini bilmemiz gerekir. Sünnet kelimesi ise Arapça kökenli olup sözlükte; izlenen yol, yöntem, örf ve âdet manasına gelmektedir.⁴ Terim anlamı ise fıkıh, fıkıh usûlü, hadîs ve kelâm ilimlerine göre farklılık göstermekle birlikte bunların hepsi Hz. Peygamber'le ilişkili olma veya O'nun yolunu izleme noktasında birleşmektedir. Fıkıh usûlü terminolojisinde ise sünnet öncelikle, şer'î delillerin ikincisini ifade eder ve Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrleri olarak tanımlanır.⁵ Tanımların her ilmin ilgilendiği ana meselenin değişmesinden dolayı farklılıklar göstermesi sebebiyle burada bir Müslümanın hayatına doğrudan etki edecek ve ona günlük hayatında fayda verecek en kapsamlı tanımı ele alarak konuyu beyan etmeye çalışacağız. Sünnet kavramı başlı başına Peygamber üzerinden anlaşıldığı için peygamberlik kavramını idrâk etmek gerekmektedir. Peygamberlik, Allah ile insanlar arasında dünya ve âhiretle ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yapılan elçilik görevine⁶ verilen ad olup buradan da anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber'in göstermiş olduğu yola uymanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü peygamberler, öğrettikleri ve tebliğ ettikleri hususların doğru anlaşılıp pratik bir örnek ortaya koyması için gönderilmiştir.⁷ Hz. Peygamber de tüm peygamberler gibi ilâhî irâdenin temsilcisidir fakat onun temsilciliği diğer peygamberlere nazaran evrensel olup kıyamete kadar yürürlüktedir⁸ bunu da İslâm'ın son ve değiştirilemez din olmasından anlamaktayız. İşte Sünnet-i Seniyye de bu elçiliğin dünya şartlarında uygulama bakımından temsilcisi ve en güzel örneğidir.⁹ Bunun içindir ki

² http://isamveri.org/pdfdrg/G00440/2018/2018_GECITMS.pdf

³ Ebubekir Sifil, *Sözü Müstakim Kılmak*, İstanbul: Ravza Yayınları, 2017, s. 70.

⁴ Teftâzânî, *Şerhu 't-Telvîh Alâ 't-Tavzîh*, I-III, Mısır: Mektebetu Sabîh, -, II, 3.

⁵ Murteza Bedir, "Sünnet", *DİA*, XXXVIII, 150.

⁶ Yusuf Şevki Yavuz, "Nübüvvet" *DİA*, XXXIII, 286.

⁷ Muhammed Takî Osmânî, *Sünnetin Değeri Ve Bağlayıcılığı*, (trc. Mehmet Özşenel). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları(İFAV), 2017, s.24.

⁸ İsmail Lütfi Çakan, *Hadîs-Sünnet Üzerine Tartışmalar Ve Değerlendirmeler*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları (İFAV), 2015, s. 11.

⁹ Çakan, *Hadîs-Sünnet Üzerine*, s. 11.

İslâmiyet'i en doğru şekilde yaşamak isteyen bir Müslüman kendisini Sünnet-i Seniyye 'de bulacaktır. Nitekim Hz. Peygamber bir insanın bu hayatta yaşayabileceği en zor şeyleri yaşamıştır. Öyle ki annesiz-babasız büyüdü, yurdundan çıkarıldı, birçok eziyete maruz kaldı, hastalandı, çocukları vefat etti ve daha nice. İşte tüm bu zorluklarda Hz. Peygamber Allah'ın istediği üzere insanlığa en güzel örnek oldu ki her biri kendisinde Ondan bir şeyler bulsun ve alabilsin. Bu onun beşerî yönü ve aslında tüm insanlığa en çok fayda veren özelliğidir. Çünkü Allah O'nu sadece Müslümanlara değil âlemlere rahmet olarak yollamıştır.¹⁰

Hz. Peygamber'in bu dinin ilk muhatabı olması ve Allah ile bizâtihi iletişim içerisinde olması ise bize dindeki yerini açıkça göstermektedir. Nitekim Allah her kulunda görmek istediği en doğru kulluk şeklini elçisine bildiriyor ve O da bunu hayatında yaşayan Kur'ân olarak gösteriyordu.¹¹ Aynı zamanda Kur'ân-ı Kerîm'de koyulmuş olan hükümlerde sünnetin konumu her bir hükme göre değişmektedir. Yani bazı hükümlerde beyan edici olurken bazı hükümlerde ortada olan bir anlaşmazlığı açıklayıcı bazı genel hükümlerde de sınırlayıcı olabilmektedir.¹² Böylelikle görmüş oluyoruz ki Hz. Peygamber hükümleri sadece tebliğ etmekle kalmıyor aksine onları gerektiğinde sözlü olarak açıklayıp gerektiğinde de nasıl uygulanacağını fiilen gösteren günümüz ifadesi ile yorumlayan¹³ en doğru insan olmuş oluyor. Buradan da anlaşılacağı üzere eğer Kur'ân üzerinde sağlıklı bir anlayış edinme noktasında görüş birliğine varmak istiyorsak sünnete mutlak surette ihtiyacımız olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Öyle ki sünnet birçok yönde Kur'ân'ı açıklamıştır. Örneğin Allah namazı mü'minlere farz kılmakla birlikte hangi vakitlerde kılınacağını ya da kaç rekât olduğunu bildirmemiştir. İşte Rasûlullah burada namazı benden gördüğünüz gibi kılın buyurarak Müslümanlara namazın nasıl kılınacağını öğretti ve böylece Allah'ın kitabında emretmiş olduğu namaz, Rasûl'ünün sünneti ile şekillenerek Müslüman hayatındaki yerini aldı. Aynı şekilde oruç, hacc ve zekât gibi ibadetlerin keyfiyeti Hz. Peygamber'in sünneti ile açıklığa kavuştu.¹⁴

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da İslâm'ın masdarı olan Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerine verilmesi gereken önem "itâat" kelimesi ile üstelik emir şeklinde ifade edilmesidir. Hz. Peygamber'e itâatin Kur'ân'da beş yerde ve bizzat

---

¹⁰ El-Enbiyâ 21/107.

¹¹ Çakan, *Hadîs-Sünnet Üzerine*, s. 28.

¹² Muhammed Tahir Hekim, *Sünnet'in Etrafındaki Şüpheler*, İstanbul: Pınar Yayınları, 1985, s. 16.

¹³ Çakan, *Hadîs-Sünnet Üzerine*, s. 141.

¹⁴ Hekim, *Sünnet'in Etrafındaki Şüpheler*, 1985, s. 18.

Allahuteâlâ'ya itaatten hemen sonra zikredilmesi de bunun önemini açıklama çerçevesinde dikkate şâyandır. Buna misâl olarak Nisâ Sûresinin 59. Âyetinde Allahuteâlâ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ

15 وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ “Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ülü’l-emre de”¹⁶ buyurmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber’in kitabı ve hikmeti öğrettiğini¹⁷ bildiren âyetlerde geçen hikmet kelimesinin İslâm’da dinî bilgiyi belirlemede Rasûlullah’ın rolüne, dolayısıyla sünnete işaret ettiği bazı âlimlerce dile getirilmiştir.¹⁸ Bundan dolayı İslâm’ı anlayıp tatbîk etme hususunda sünnetin rehberliğini Kur’ân’dan keskin hatlarla ayırmamız imkân dâhilinde olmamaktadır.

İslâm Ümmet’i sosyal bir yapı olduğuna göre onu Yüce Yaratıcı’nın irâdesi doğrultusunda şekillendiren şey Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrîrleri yani kısacası sünnetidir. Sünnetin bir bütün ve kavram olarak bağlayıcılığı kesindir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse; Ümmet-i Muhammed, Sünnet-i Muhammed ile inşâ edilmiş sosyal bir gerçekliktir. Bunun içindir ki sünnet gerek şahsî gerekse toplumsal hayattan hiçbir şekilde soyutlanmamalıdır.¹⁹ Çünkü Hz. Peygamber’in, her iki şekilde de karşımıza çıkan herhangi bir olayda geriye dönüp bakabileceğimiz, kendimize ibret ve dersler çıkarabileceğimiz belki de kendimizi bulabileceğimiz bir sîreti bulunmaktadır.

Gözden kaçırılmaması gereken bir diğer nokta ise Hz. Peygamber’in değişik vasıflarla ortaya koyduğu sünnetin bağlayıcılık derecelerinin farklı olmasıdır. Nitekim O’nun sünneti peygamberlik ve beşerî yönüyle olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Tâbiûn âlimleri de sünnetin mâhiyetini esas alarak bağlayıcılık açısından kendi içinde bir sınıflandırmaya tabi tutarak sünneti ikiye ayırmışlardır: birincisini almak (uymak, yapmak) hidayettir, ancak terk etmekte beis yoktur. Hz. Peygamber’in sürekli yapmadığı sünnetler gibi. İkinci kısmı da yine hidayettir, ancak terki dalâlettir. Ezan, kâmet ve bayram namazı gibi.²⁰

¹⁵ En-Nisâ 4/59.

¹⁶ <http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/nisa-suresi-4/ayet-59/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1>

¹⁷ el-Bakara 2/129.

¹⁸ Murteza Bedir, “Sünnet”, *DİA*, XXXVIII, 150.

¹⁹ Çakan, *Hadîs-Sünnet Üzerine*, s. 149.

²⁰ Arif Ulu, “Tâbiûn’un Sünnet Anlayışı” *İslami Araştırmalar*, 2007 sy. 2, s.55– 80, s. 65.

Buradan da anlaşıldığı üzere sünnetin bağlayıcılığı tartışmasız bir gerçektir. Cereyan ettiği konuya ve dayandığı vasfa göre kapsam ve fikhî hüküm açısından (vacip, mendub, müstehab gibi) farklılık göstermesi onun temel niteliğini yani bağlayıcılığını ortadan kaldırmaz aksine uygulama alanının ve hükmünün sahip olduğu kıymetin açıkça belirlenmesi anlamına gelir.

Tüm bunlardan yola çıkarak İslâm'ı anlamada Sünnete olan ihtiyacı ve müslüman hayatındaki yerini görebilmekteyiz. Aynı zamanda sünnetin bir kısmıyla da açıklamış bulunmaktayız. Öyle ki Müslüman'ın beş vakti olan namaz, yaşayan bir sünnettir çünkü Müslümanlar onun nasıl kılınacağını Hz. Peygamber'den öğrenmişlerdir. İşte bunu esas alarak Hz. Peygamber'in sünnetine olsa da olur olmasa da olur gözüyle bakmamalı, bazı ibadetlerimizin O'nun öğretilerine bağlı olduğunu unutmayarak bunun ayrımını iyi yapmalıyız ki İslâm'ı anlayıp yaşama konusunda bizden beklenen ince kavrayışa sahip olabilelim.

Kaynakça

Bedir, Murteza, “Sünnet”, *DİA*, XXXVIII, 150-153.

Çakan, İsmail Lütfi, *Hadîs-Sünnet Üzerine Tartışmalar Ve Değerlendirmeler*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları (İFAV), 2015.

Hekim, Muhammed Tahir, *Sünnet'in Etrafındaki Şüpheler*, İstanbul: Pınar Yayınları, 1985.

http://isamveri.org/pdfdrG00440/2018/2018_GECITMS.pdf

<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/nisa-suresi-4/ayet-59/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1>

Osmânî, Muhammed Takî, *Sünnetin Değeri Ve Bağlayıcılığı*, (trc. Mehmet Özşenel). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları(İFAV), 2017.

Sifil, Ebubekir, *Sözü Müstakim Kılmak*, İstanbul: Ravza Yayınları, 2017.

Teftâzânî, *Şerhu't-Telvîh Alâ't-Tavzîh*, I-III, Mısır: Mektebetu Sabîh, -.

Ulu, Arif, “Tâbiûn'un Sünnet Anlayışı” *İslami Araştırmalar*, 2007 sy. 2, s.55– 80.

Yusuf Şevki Yavuz, “Nübüvvet” *DİA*, XXXIII, 286-291.